

SOSYAL MEDYADA “İMAM HATİPLİ” TEMSİLLERİ: KOLEKTİF BİR KİMLİK SÖYLEMİNDEKİ SOSYAL-BİLİŞSEL İZDÜŞÜMLER*

Mustafa MACİT**

Özet

Herhangi bir topluma veya guruba ilişkin sosyal temsillerin incelenmesi, onların kimliğini oluşturan toplumsal ve bilişsel unsurları anlamada işlevseldir. Buradan alarak bu makalede, bugün gelinen noktada bir tarihi bellek, buna ilişkin bir bilinç çerçevesinde kolektif kimlik haline gelmeye başlamış “imam hatipli”liğin sosyal, bilişsel unsurlarını çeşitli internet forumlarına, sosyal paylaşım sitelerine yansıyan sosyal temsilleri üzerinden anlamaya çalıştık. Bu anlama faaliyetinde öncelikle “imam hatipli”liği teorik düzeyde bir sosyal temsiller sistemi ve kolektif kimlik olarak ele aldık. Sonra örneklem olarak seçilen metinlere, ilgili söylemlere belirli analiz kategorileri çerçevesinde şekillenmiş sorular yönelttik. Bu sorulardan elde edilen cevaplarda belirginleşen “imam hatipli”liğe ilişkin sosyal temsillerin değerlendirilmesinden hareketle “imam hatipli” kimliğine dair söylemlerin sosyo-bilişsel bir analizini, bir mümkün imam hatipli kimliği tipleştirilmesi yapmayı denedik.

Anahtar Kelimeler: İmam hatiplilik, kolektif kimlik, sosyal temsiller, sosyal medya, toplum.

“İMAM HATİP” REPRESENTATIVES IN THE SOCIAL MEDIA: SOCIAL-COGNITIVE PROJECTIONS IN A COLLECTIVE IDENTITY DISCOURSE

Abstract

The examination of social representations related to any particular society or group is functional for understanding the social and cognitive elements that form their identity. From this point of view, in this article today within the frame of historic memory and conscience related to this, we have tried to understand the social and cognitive elements of being an “İmam Hatip” member that happened to become collective identity via their social representations that reflect on internet forums and social networking sites. In this understanding activity, primarily we have handled the term of being an “İmam Hatip” member as a system of social representations and collective identity in theoretical level. Then, we have asked formed questions for the texts chosen as a sample and related discourses within the frame of particular analysis categories. With reference to the evaluation of social representations related to being an “İmam Hatip” member that became evident with the answers of those questions, we have tried to make a socio-cognitive analysis of discourses related to the identity of being an “İmam Hatip” member and a possible typification of being an “İmam Hatip” member identity.

Key Words: Being a member of İmam Hatip, collective identity, social representations, social media, and society.

* Bu çalışma, 23-24 Kasım 2013’de İstanbul’da düzenlenmiş 100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu’nda sunulan bir bildirinin makale haline getirilmiş biçimidir.

** Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, macitm@atauni.edu.tr

Giriş

Sosyal bilimler literatüründe kolektif kimlikten bahsedildiğinde din, ırk, sınıf, ideoloji gibi kimlik temsilleri akla gelmektedir. Ancak bu, kolektif kimliği din, ırk, sınıf, ideolojiye indirgemeyi gerektirmez. Nihayetinde kolektif kimlik ilişkisel ve kategorik temelli bir ayırım veya sınıflandırmadır. “Ben/biz” ve “öteki/onlar” ikilemi çerçevesinde bakıldığında bu sınıflandırma, din ve etnisiteden okula ve taraftarı olunan futbol takımına kadar uzanan bir yelpazede kendisini gösterebilir (Bauman, 2009, s. 52). Bu çerçevede *imam hatiplilik* İmam Hatip Lisesi öğrencisi veya mezunu olmak ortak özelliği temelinde hem ilişkisel hem de kategorik bir kolektif tanımlamadır ve her ne kadar güçlü bir ortak kimlik vurgusuna sahip olmasa da *imam hatiplilik* kolektif bir kimlik görünümündedir. Nitekim TESEV tarafından yapılmış bir araştırmada öğrenci, öğretmen ve mezunların çoğunluğunun bir *imam hatiplilikten* bahsedilebileceğini kabul ettikleri görülmektedir (Çakır-Bozan-Talu, 2004, s. 125).

İmam hatiplilik, şu ya da bu şekilde *imam hatipli* olmayandan bir ayrış(tır)ma; “bizlik”, benzerlik temsilidir. Bu “bizlik” ve benzerlik, dayanışmada, ortak eğilimlerde, kolektif eylemlerde, sosyo-bilişsel düzeyde kendini gösterebilmektedir. Herhangi bir durum ya da ortamda “Ben bir *imam hatipliyim*.” demek, kendini böyle tanımlamak ve *imam hatipli* olarak tanımlanmak ve değerlendirilmek diğer *imam hatiplilerle* benzerlik, *imam hatipli* olmayandan veya “öteki”nden en azından biliş ve söylem düzeyinde farklılık vurgusu taşır. Kaldı ki yaşanan çeşitli sosyal ve siyasi-politik gelişme ve süreçlerle bugün gelinen noktada Türkiye’de *imam hatipli* olma veya olmamanın duygusal bağlanma ve antipati arasındaki bir ayrımı temsil ettiği de inkar edilemez. Sırf *imam hatipli* olduğu için çeşitli ortamlara kabul edilmek-dışlanmak, belirli konumlara atanmak-atanmamak, güven veya kuşku duy(ul)mak, iş birliği yapmak veya mücadele etmek temelli ayırım örnekleri sıralamak malumun ilamı mesabesindedir.

Türkiye’de *imam hatipliliğin*, anlam, değer, inanç, tecrübe, avantaj ve dezavantajlarla bütün bunları kuşatıcı kod ve temsillerle yüklü kolektif bir belleği, bir geçmişi/tarihi vardır. *İmam hatipli* kolektif kimliği bu bellek tarafından üretilmekte veya yeniden üretilmektedir. Bu noktada devreye sosyal iletişim ve etkileşim içerisinde türemiş, *imam hatipliye* ilişkin sosyal temsiller girmektedir. Hem içerden hem dışarıdan insanlar için *imam hatipliliği*, ilgili durum ve olayları algılama ve değerlendirme biçimleri bu temsiller çerçevesinde gerçekleşmektedir. Tam da bu bağlamda *imam hatipli* kimliği belirli temsiller aracılığıyla algılanan sosyo-bilişsel bir temsiller sistemi olarak ele alınabilir.

Kimlik, hem bir pratik/uygulama hem de analiz kategorisidir. Bir pratik/uygulama kategorisi olarak aktörler tarafından bazı günlük ortamlarda kendilerini, aktivitelerini, paylaştıklarını, başkalarından nasıl farklılaştıklarını anlamak için kullanılır. Fakat bu, onun analiz kategorisi olarak kullanılmayacağı anlamına gelmez (Brubaker-Cooper, 2000, s. 5). Son tahlilde bir kavram olarak kolektif kimlik, bir öz, “gerçek” bir varlığı olan bir “şey” değil, onun vasıtasıyla gerçekliği okuduğumuz bir analitik araçtır (Melluci, 1995, s. 51) ve bu haliyle sosyo-bilişsel temsiller çerçevesinde bir analiz kategorisi olarak ele alınabilir. Bu çalışma da *imam hatipli* kolektif kimliğini bir analiz kategorisi olarak ele alma girişimidir. Bu amaçla sosyal temsillerin üretilme, iletilme ve değiştirilme süreci olan insanlar arası iletişim ve etkileşimin en güncel ve yaygın aracı olan sosyal medyadan www.antoloji.com (“Nedir? bölümü İHL)¹ ve www.ihlsozluk.com (İHL, *İmam hatipli* olmak başlıkları)² adlı internet paylaşım sitelerinde İmam Hatip Liseleri ve *imam hatiplilik* üzerine yapılmış yorumlar örneklem olarak seçilmiş; ilgili metinlerin/söylemlerin analizinden hareketle *imam hatipli* kimliğinin söylemdeki sosyo-bilişsel iz düşümleri analiz edilmeye ve sonuçta bir “mümkün” *imam hatipli* kimliği tiplileştirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

1. Teorik Çerçeve ve Yöntem

1.1. Bir Sosyal Temsiller Sistemi Olarak Kolektif Kimlik

Durkheim’in “kolektif bilinç”i, Marx’ın “sınıf bilinci”, Weber’in *Verstehen*’i ve Tönnies’in *Gemeinschaft*’ı gibi klasik sosyolojik inşalar kaynaklı kolektif kimlik kavramı (Cerulo, 1997, s. 386) bir kategori, grup ya da topluluğun üyelerinin ortak ilgi, tecrübe ve dayanışmalarından çıkan/çıkarılan bir tanımlamadır (Taylor-Wihittier, 1992, s. 105). Farklı bakış açılarından hareketle çeşitli şekillerde tanımlanması mümkün bu kavram, son tahlilde bir sosyal kategori ya da grup üyelerinin etrafında birleştiği benzerlikler ve paylaşılan tutumlar anlamında “bizlik” düşüncesine veya hissine gönderme yapar (Cerulo, 1997, s. 386). Önemli olan “biz” içerisine dâhil edilenlerin gerçekten yaptıkları değil, bu histir (Bauman, 2009, s. 55). Güçlü bir kolektif kimlik, grup sınırlarının (içeri ile dışarı arasındaki açık, keskin sınırı) ve homojenliğinin (bizliğin, aynılığın) güçlülüğünü ima eder. Üyeler tarafından objektif (özünde aynılık) ya da subjektif olarak (aynılığı tecrübe etme, hissetme ya da algılama) tecrübe edilen “bizlik” duygusunun dayanışmada, ortak eğilimlerde, bilinçte veya kolektif eylemlerde kendini göstermesi beklenir (Brubaker-Cooper, 2000, s. 7-10).

¹ Geniş bilgi için bk. <http://nedir.antoloji.com/imam-hatip-liseleri/sayfa-1/>

² Geniş bilgi için bk. <http://www.ihlsozluk.com/#660%26sayfa%3D8%26rval%3D99457>

Kimlik kavramı üzerine var olan erken literatür benzerlik, aynılık veya “bizlik” duygusunu fizyolojik özellik veya yatkınlıklardan, bölgesel ya da yapısal konumların niteliklerinden kaynaklanan “doğal” ya da “esas” özellikler olarak ele alır (Cerulo, 1997, s. 386). Buna karşın sosyal inşacı yaklaşımlar bu benzerlik ve paylaşılan tutumların birey toplum etkileşimi çerçevesinde sosyal süreçler yoluyla yapılandığını ileri sürmektedir.³ Buna göre kolektif kimlik, belirli bir durumun değil, bir sürecin ifadesidir; öncelikle bilişsel tanımları içerir ve etkileşimde, iletişimde bulunan, müzakere eden ve karar veren aktörler arasındaki aktif ilişkiler süreci ve ağı ile ilgilidir (Melluci, 1995, s. 45).

Bir kolektif kimlik, kolektivitenin kendini ötekinin aynasından gözlemeye başladığı toplumsal etkileşim sürecinde oluşturduğu ve kendisini sunduğu kolektiviteler arası bir tanımlamadır. Bir yandan kolektivite içi ilişki ve etkileşim çerçevesinde karşılıklı özdeşleşme, diğer yandan başka gurup ya da guruplarla sosyal karşılaştırmalarla onlardan farklılık belirginleşir. Böylece kolektif kimlik “biz” ve “onlar” ayrımının temsili haline gelir. “Onlar” olmadan “biz” olmayız ve tabii tersi de geçerlidir. “İçeri”nin değerini gerçek anlamda vermek için bir “dışarı” olmalıdır. Zıtlığın bu iki üyesi birbirini tamamlar ve koşullandırır (Bauman, 2009, s. 51). Kısaca kolektif kimlik özellikleri bir “öteki” üzerinden, “öteki” ile girilen ilişki, etkileşim ve sosyal karşılaştırmalarla ortaya çıkar (Turner, 1975, s. 30). “Biz” kimiz? sorusu “biz”e ait ortak özelliklerden çok “onlar”dan, “ötekin”den farklılıklara vurgu yapan ifadelerle cevaplanır. “Biz” ve “onlar” ayrımı farklı kategoriler arasında yapılan ayrımlar ve bölünmeler içerisinde diğerlerinden daha önde durur ve zihinde yer edip davranışlarda somutlaşmış bütün bölünmelerden daha fazla etki yapar. Aynı zamanda duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme arasındaki ayrımı temsil eder (Bauman, 2009, s. 51).

Kolektif kimlik, gündelik iletişime dayalı kolektif bir belleğe dayanır; “biz” ve “onlar” ayrımını koşullandırıcı bilgi, kod ve sosyo-bilişsel temsillerle yüklü bir kolektif bellek içerisinde inşa edilir. Yani gündelik hayat ve iletişim kolektif bir bellek oluşturur ve bu bellek tarihe dönüşür. Kimlik bu iletişim, tarih ve hafıza içerisinde yapılaşmış bilgiye dayalı olarak kalıplaşır. Bir grubun kendi birliği ve özelliğinin bilincine varması bu bilgiye dayalıdır ve grubun kimliğini yeniden üretmesini sağlayan biçimsel ve normatif uyarılar ondan çıkarılır

³ Bu yaklaşımların Mead’ın (Mead *vd.*, 1972, s. 192) benlik oluşumuna bakışından ilham aldığı söylenebilir. Bilindiği üzere Mead, *ben* ile *beni/bana* kavramları temelinde benliğin ikili bir yapıya sahip olduğunu benliğin *ben* ile *başkaları* arasındaki sosyal ilişki ve etkileşim üzerine kurulduğunu iddia eder.

(Assman, 1995, s. 128). Kolektif bellek hiçbir zaman geçmişte kalmaz ve kendinden çıkarılan referans çerçevesi ile sürekli olarak dil ve temsiller aracılığıyla yeniden üretilir. Kolektif kimlik dil ve temsille kurulur; “bizlik”, “biz” ve “onlar” ayrımı dil ve temsillerin koşullandırması ile mümkün ve doğal hale gelir (Koller, 2012, s. 20); gurup algılarını, gurup ayrımlaşmasını ve diğer guruplarla ilişki ve etkileşimi belirler. O halde kolektif kimlikleri bir kolektif/sosyal temsiller sistemi olarak tasavvur etmek gerekir (Melluci, 1995, s. 50).

Kolektif ve bir toplumsal kategoriden, gurup ya da sınıftan diğerine farklılık gösteren bir değerler, fikirler ve pratikler sistemi⁴ olarak sosyal temsiller (*bk.* Moscovici, 1984), gurup içerisindeki ya da guruplar arası söylemsel etkileşim yoluyla inşa edilir, müzakere edilir ve değiştirilir. Onlar, zamanla kendilerini üreten iletişim ve etkileşimden bağımsız hale gelerek yeniden sosyal gerçeği oluşturur ve sonuç olarak biliş ve davranışları etkiler (Wagner *vd.*, 1999, s. 96). Deprem gibi bir doğa olayını “Allah’ın gazabı” olarak algılamak, daha önce karşılaşılmamış bir insanı herhangi bir kategori içerisine yerleştirmek sosyal temsillerin bu etkisinin bir örneğidir. Açıkçası, sosyal temsillerin yeni, bilinmeyen gerçekliği algılama ve ona karşı tutumlar, davranışlar üzerine etkisiyle gerçeklik, adeta Nasreddin Hocanın ilk kez gördüğü leyleğe yaptığı muameleye tabi olur. Sosyal temsillerin-hangisinin devreye gireceği ilgili nesneye, sosyal temsillere ilişkin değerlere ve gurubun amacına bağlı-“sınıflandırma”, “isimlendirme”; “genelleştirme”, “özelleştirme”, günlük bilişteki tanıdık bağlama “demir atma” veya “nesneleştirme” fonksiyonları yoluyla yeni olan/bilinmeyen sıradan, bilindik kategorilere indirgenir (Wagner *vd.*, 1999, s. 98-100; Ciringiroğlu *vd.*, 2006, s. 164; Duveen ve Lloyd, 1990, s. 2).

Bütün bu teorik değerlendirmeler perspektifinde herhangi bir kolektif kimliğe ilişkin sosyal-bilişsel kökenli temsilleri inceleme, hem bu temsillerin, üretilme ve müzakere ediliş biçimlerini, söz konusu kesimin kimlik yapısını; oluşma/oluşturulma biçimini hem de üyelerin kendilerini, başkalarını veya başkalarının onları nasıl algıladığını anlamak için oldukça kullanışlıdır.

⁴ Bu sistem, bireylerin maddi ve sosyal dünyalarında kendilerini yönlendirmelerini ve o dünyayı yönetmelerini sağlayacak bir düzen kurmalarına; sosyal etkileşim (değiş tokuş), dünyanın, kendilerinin ve grup tarihlerinin çeşitli yönlerini açıkça isimlendirmeleri ve sınıflandırmaları için bir kod sağlayarak toplumun üyeleri arasında vuku bulacak iletişime imkan verme gibi iki kat fonksiyona sahiptir (Duveen-Lloyd, 1990, s. 1; Wagner-Duveen-Farr and etc., 1999, s. 96).

1.2. Yöntem

Daha önce belirtildiği üzere bu çalışmada biz *imam hatipli* kimliğini bir sosyal temsiller sistemi/kolektif kimlik ve toplumda bir analiz aracı olarak ele almaya çalıştık. Bu çerçevede seçilmiş örnekleme söz konusu kimliğe ilişkin söylemlerde belirginleşen sosyo-bilişsel temsiller üzerine yoğunlaştık; konuya ve amacımıza uygun bir yöntem olarak analizimizde nitel tematik söylem analizi metodunu benimsedik. Bu yöntemle öncelikle ilgili söylemlerin ön okumasından hareketle kategorilendirme işlemi, sonrasında ise söylemlerin sosyo-bilişsel çözümlemesi yapılmıştır. Metin ve söylemlerin analizinde Koller'in bir çalışmasından hareketle *sosyal aktör, süreç, değer-değerlendirme temsilleri ve metaforik temsiller* analiz parametreleri (2012, s. 23) olarak konuya uyarlanarak kullanılmıştır.

Analiz parametrelerimiz, a) *İmam hatipli aktörler ne ile ve nasıl ifade edilmektedirler?* b) *İmam Hatipli aktörlere atfedilen işlem, süreç-eylem tipleri nelerdir?* c) *İmam hatiplilerle ilişkilendirilen nitelikler, değerler nelerdir ve onlar nasıl değerlendirilmektedir?* d) *İmam hatipli kimliği metinlerde hangi metaforik temsillerle ve nasıl inşa edilmektedir?* sorularına cevap aramaya yöneliktir. Bu yönelimle mikro düzeyde metnin içeriği makro düzeyde ise metinlerin sosyal bağlamı/toplumsal faktörler ve izdüşümleri dikkate alınıp değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin sonucunda bir tiplendirme; genellemeler yapmaya elverişli bir *imam hatipli* “ideal tipi”ne ulaşılmaya çalışılmıştır. Sosyolojideki kökleri Weber’e uzanan tiplendirme, ayrıntıları askıya alıp en genel vasıfları öne çıkarma yöntemidir. Elde edilmeye çalışılan “ideal tip” bir soyutlama olup, olması gerekene, gerçek hayatta tam olarak ve aynen bulunana gönderme yapan değil, bir analitik araç, bizim üretimimiz zihinsel bir inşadır (bkz. Çiftçi, 2003:40 vd.).

2. Bulgular ve Yorum

Tablo 1

<i>İmam Hatiplilere Göre İmam Hatipli</i>	<i>İmam Hatipli Olmayanlara Göre imam hatipli</i>	<i>İmam Hatiplilere Göre “Öteki”</i>	<i>İmam Hatiplilere Göre “Öteki”nin Gözünde İmam Hatipli</i>
“Dindar”, “muhafazakâr”, “köylü”, “yoksul” veya “gariban” bir çevreden gelen “Müslüman”, “dindar”, “başarılı”, “kaliteli”, “idealist”, “temiz kalpli”, “babayiğit”, “üstün vasıflı ve nitelikli”, “entelektüel”, “gayretli ve çalışkan”,	“İmam olarak yetişen”, “baskıcı eğitim gören”, “Önlerini saygıdeğer büyükler sayesinde aç aça ilerleyen”, “her yerde konuşlanan ve kök salan”, “şimdiki hükümetin göbek bağı olduğundan dolayı bir yerlere yerleştirmek için olağanüstü çaba sarf ettiği”,	“İmam Hatipliyi öcü gibi gören”, “koltuklarından korkan”, “başörtüsüyle uğraşan, imam hatipliyi çekiştiren ders hocası”, “İHL’ler üzerinde oyun oynayan”, “dinden ve dindar insanlardan nefret eden”, “Din ile, Allah’la problemi	“Öcü”, “yobaz ve bağınaz”, “örümcek kafalı”, “şeriatçı ve irticacı”, “rejim düşmanı”, “terörist” (beyazların zencilere yaptığı ayrımcılık muamelesine benzer bir muameleye tabi) başka bir “ark” gibi görülen, “başbakan yetiştirdiği için kızılan”,

<p>"yılmayan", "mücadeleci", "iman ve aşk dolu", "ahlaklı ve edepli", "adam gibi adam", "hanımefendi gibi hanımefendi", "Allah'tan korkan", "kendine güvenen", "düşünür, yazar, çizer ve misyon sahibi", "bütün insanlığı düşünen, hem dini hem de dünyayı kurtaran", "dünyayı aydınlatan", "öğrendiğini yaşayan ve tebliğ eden", "ahlaksızlıktan ve kötü alışkanlıklardan sakınan", "inancı ne olursa olsun ayırım yapmayan ve hakaret etmeyen", "dışlamayan ve ithamda bulunmayan", "ülkeye ve ülkenin değerlerine sahip çıkan", "başbakan ve cumhurbaşkanı olabilen", "bazı çevrelerin üzerine korku salan", "Allahsızların korktuğu", "İmam hatip okumakla şanslı"; "asker tarafından önu tıkanan", "engellenen", "harcanan", "mağdur edilen", "kapı girişindeki polislerin başörtü engelini takılan, milli güvenlik dersinde ağlayarak baş açan, potansiyel terörist muamelesi gören ve sürekli Atatürk'lü cümlelerle tehdit edilen", "yıpranan", "kimi zaman kendini suçlu gibi hisseden" gençler.</p>	<p>"AKP iktidarında teveccüh gören", "siyasete bulaşarak milletin teveccühünü büyük oranda kaybetmiş", "büyük olasılıkla sıradan sağcı", "insanların dini duygularını sömüren politikacıların palazlandığı ve Ata'nın aydınlık Türkiye isteğinin karanlık yüzü", "tarikat terbiyeleri olmadığı için ışığa değil karanlığa götüren", "Laiklik açısından bakıldığında ruhban sınıfını temsil eden, çağdışı ideolojilerin arka bahçesi olabilme vasfını yerine getirmekle cebelleşen", "komünizm tehlikesine karşı askerlik yapan", "İmam Hatip Lisesine istemeyerek giden", (kız öğrenciler özelinde) "çoğu aile baskısıyla başlarını örten ama ders çıkışında başını açan, sevgilisi olan; (ve bu özelliğiyle) insan gibi ilişkiler kurabilen böylece baskıya başkaldıran"; "zeki", "Güzel sohbetler yapan", "hak etmedikleri halde mağdur edilen", "onlardan biri olmak istenilen".</p>	<p>olan"; "Allahsız, bu ülkede din adına ne varsa karşı olan", "Allah'ın kelimasında bahsettiği direktifler nefislerine ağır gelen", İmam hatiplileri kıskanan, aşağılayan, ayrımcılık yapan", "İmam hatip başarısını yok sayan", "Atatürklü cümlelerle tehdit eden", "bu ülkeyi yaşanmaz hale getiren", "Türkiye'nin kritik kurumlarında, medyasında köşe kapan 60 kuşağı", "emperyalist güçlerin savaşını Anzaklar gibi üstlenen", "camideki hocanın dışında İHL'li tanımayan", "laikçi, Kemalist".</p>	<p>gündeme gelmesinden rahatsız olunan", "aşağılanan".</p>
--	---	---	--

2.1. Aktör Temsilleri

Söylemlerinden *imam hatipli* oldukları anlaşılan metin yazarlarının kendilerine ilişkin aktör temsillerinde oldukça üstün özelliklere sahip hem bilişsel, hem de manevi, dini ve sosyal açıdan güçlü, idealist ve aktif; *genç* bir aktör tipi ön plana çıkmaktadır. *İmam hatipli* olanların sadece *genç*lerden oluşmamasına rağmen metinlerin birçoğunda *genç* vurgusu vardır. Diğer yaş kategorileriyle karşılaştırıldığında gençlik bir ideal uğruna koşma, sosyal gurup ve hareketlere üyelik, değişim isteği ve bütün bunlar çerçevesinde sosyal olarak aktif bir kategoriye gönderme yapmaktadır. Bütün bu temsillerde bir genelleme vardır ve *imam hatipli* aktör tipinin en dikkat çekici nesneleştirilmesi: somutlaştırılması *başbakan* ve *cumhurbaşkanı*dır. Bütün bu özelliklerine rağmen ya da bu özelliklerine binaen bazı *imam hatipliler* aynı zamanda kendilerini *engellenen*, *harcanan*, *mağdur edilen*, *kimi zaman kendini suçlu gibi hisseden*

aktörler olarak görmektedirler. Olumlu sosyal aktör temsillerinin aksine *imam hatipli* sosyal aktörler açısından olumsuz sayılabilecek bu temsillerde aktörlerin pasif-edilgen addedildiği anlaşılmakta ve bazı ifadelerde mağdur eden *asker, polis ve üniversite hocası* olarak nesneleştirilmekte, mağduriyet söylemlerinde genelde 28 Şubat sürecine demir atılmaktadır.

Kimi metinlerde *imam hatiplilerin* çoğunluğu özellikle aileleri bağlamında *köylü, yoksul* ve *gariban* temsilleriyle genellenmiştir. Eğer gerçekten onlar bu tür ailelerden geliyor ve sonuçta içlerinden *başbakan* ve *cumhurbaşkanı* çıkabiliyorsa İmam Hatip Lisesi eğitimi, yukarı doğru dikey hareketlilik aracıdır. Metinlerden birinin ifadesiyle İmam Hatip Liseleri "...fakir insanların ve köylülerin heder olup gidecek nice evlâdını, üstün vasıflı insanlar hâline getirerek topluma kazandırmıştır." Bu, İmam Hatip Liselerinin aksi halde olmayacak bir şeyi başarmış olarak algılandığı anlamına gelmektedir.

İmam hatipli olmayanların imam hatiplileri zeki, güzel sohbetler yapan, onlardan biri olmak istenilen, hak etmedikleri halde mağdur edilenler; yani beğenilen, imrenilen en azından empati kurulan aktörler olarak ele aldıkları (*imam hatipliler* açısından) olumlu bazı sosyal aktör temsilleri göze çarpmakla birlikte geriye kalan çoğunluğun değerlendirmelerinde üzerinden genelleme yapılmış (*imam hatipliler* açısından) olumsuz aktör temsilleri ağırlıklı bir yer işgal etmektedir. Olumsuz aktör temsilleri sosyo-politik düzeyde aktif ancak bireysel düzlemde pasif-edilgen, *siyasete bulaşmış, önü açılan, başkalarının eliyle palazlanan, sömürü aracı olan* bir aktör tipi çizmektedir. Söz konusu aktör tipi *imamlık, şimdiki hükümet, AKP, ruhban sınıfı, dini duyguları sömüren politikacılar* ve *karanlık yüz* gibi nesneleştirmeler ile değerlendirilmektedir.

İmam hatiplilerin "öteki" olarak gördükleri sosyal aktörlere ilişkin temsilleri çerçevesinde anlaşılan, *onlar* için "öteki", kimi zaman ifade edildiği üzere söz gelimi, düz liseliler, kolejliler vb. diğer okul mezunları değildir. "Öteki"nin tanımlanmasında daha çok kendi bakış açılarından *din, Allah, başörtüsü* ve *İmam Hatip Liselerine* ve *imam hatiplilere karşı olumsuz tutum ve davranışlar* belirleyicidir. Yani "öteki" dine, Allah'a, başörtüsüne ve *imam hatipliye* karşıtlık ile özelleştirilmekte onunla olan farklılık bu bağlamda garanti altına alınmaktadır. "Öteki" sosyal aktörlere ilişkin temsillerde aktörlerin kimi zaman aktif kimi zaman pasif-edilgen addedildiği, *Allahsız, 60 kuşağı, ders hocası, emperyalist güçlerin anzakları, laikçi, Kemalist* gibi nesneleştirmeler yapıldığı söylenebilir. Açıkçası "öteki"nin din, İmam Hatip Liseleriyle ilgili uygulamalar, Kemalizm, laikçilik, emperyalizm bağlamında inşa edildiği veya tanımlandığı; *imam hatipliler* ile "öteki" aktörler arasındaki fay hatlarının bu temsillerin arka planındaki sosyo-bilişsel bellekten beslendiği anlaşılmaktadır.

İmam hatiplilere göre “öteki”nin gözünde kendileri oldukça olumsuz değerlendirilmektedir. Kimliğin bir yönüyle kendini “öteki”nin gözünden görme üzerine kurulu bir tanımlama olduğu dikkate alındığında “öteki”nin gözünde olumsuz temsillere sahip olma bilinci; “öteki” tarafından “itilen kakılan” olmak, *imam hatipli* kimliğinin önemli bir bileşeni olarak ele alınabilir. Bu, aynı zamanda *imam hatiplilerin* kendilerine ilişkin aktör, işlem, süreç-eylem ve değer temsillerindeki yüceltmenin de bir yönüyle ötekinin gözünde olumsuz değerlendiriliyor olmaya karşı tepki içerdiği şeklinde de okunmaya müsaittir. Nihayetinde ilgili söylemlerin birçoğunun “öteki”nin gözündeki *imam hatipli* algısını yıkmaya, değiştirmeye veya yanlışlamaya yönelik kurgulandığı dikkat çekmektedir.

2.2. İşlem, Süreç-Eylem Temsilleri

İmam hatipli metin yazarlarının kendilerine atfettikleri, işlem, süreç-eylem tarzları; “çalışmak”, “yarışmak”, “geride bırakmak”, “birinci olmak”, “dini ve dünyayı kurtarmak”, “öğrendiğini yaşamak ve tebliğ etmek”, “ahlaksızlıktan ve kötü alışkanlıklardan sakınmak”, “ayırım yapmamak ve hakaret etmemek”, “bazı çevrelere (“öteki”ne) korku salmak”, “dışlamamak ve ithamda bulunmamak”, “Türkiye’yi diriltmek, bataklıktan kurtarmak”, “insanlığı düşünmek”, “dünyayı aydınlatmak”tır. Bu temsiller, *imam hatiplilerin imam hatipliliğe* bireysel-ulusal ve küresel ölçekli olmak üzere üç boyutta çeşitlenen dini ve sosyal işlem, süreç-eylem tarzlarını atfettiklerinin ifadesidir.

İmam hatipli olmayanların *imam hatiplilere* atfettikleri, işlem, süreç-eylem tarzları ise “her yerde konuşlanmak ve kök salmak”, “siyasete bulaşmak”, “kadrolaşmak”, “palazlanmak”, “karanlığa götürmek”, “çağdışı ideolojilerin arka bahçesi olmak için cebelleşmek”, “komünizm tehlikesine karşı askerlik yapmak”, “insan gibi ilişkiler kuramamak”; “güzel sohbetler yapmak”tır. Birkaç olumlu sayılabilecek işlem, süreç-eylem temsiline karşın bunların geneli olumsuz olup siyasi ilişki ve uygulamalara, söylemlere demir atılmakta, *çağdışı ideolojiler, arka bahçe, askerlik* gibi nesneleştirmeler dikkat çekmektedir.

İmam hatiplilerin “öteki”ne atfettikleri işlem, süreç-eylem temsilleri, “mertçe davranmamak”, “dinden ve dindar insanlardan nefret etmek”, “Allah’ın kelamına uymamak” “*imam hatiplileri* öcü gibi görmek”; “tanımamak”, “korkmak”, “kıskanmak, aşağılamak, ayrımcılık yapmak”, “onların başarılarını yok saymak”, “onlar üzerinde oyun oynamak”, “başörtüsüyle uğraşmak”, “ülkeyi yaşanmaz hale getirmek”, “ülkeyi düşünmemek”, “emperyalist güçlerin savaşını üstlenmek”tir. “Öteki”ne atfedilen genellenmiş işlem, süreç-

eylem temsilleri de “öteki” addedilenlerin İmam Hatip Liselerine, dine ve ülkeye karşı olarak algılanan; yorumlanan uygulamaları çerçevesinde şekillenmekte ve *imam hatiplilerin* kendilerine atfettikleri işlem, süreç-eylem tarzlarının aksi bir görünüm arz etmektedir.

İmam hatiplilere göre “öteki”, *imam hatipliye* “şeriatçı ve irticacı olmak”, “rejim düşmanlığı yapmak”, “teröristlik”, “ölü yıkamak” vb. işlem, süreç-eylem tarzları atfetmektedir.

2.3. İmam Hatipli Nitelikleri; Değer Temsilleri

İmam hatipli metin yazarları kendilerine “güzellik”, “kalite”, “ideal”, “samimiyet”, “onur”, “prestij”, “şeref”, “gurur”, “temiz kalplilik”, “entelektüellik”, “çalışkanlık”, “mücadelecilik”, “iman ve aşk”, “eşitlik”, “hoşgörü”, “ahlak ve edep”, “kendine güven”, “başarı”, “birincilik”, “liderlik”, “babayiğitlik”, “erenlik”, “adamlık”-“hanımefendilik”, “Müslümanlık”, “dindarlık”, “Allahtan korkmak” gibi nitelik ve değerler atfetmektedirler. Bu nitelik ve değerler bireysel, insani, ruhi, ahlaki, dini ve sosyal içerikli oldukları kadar *onur*, *şeref*, *gurur*, *kendine güven* gibi gaye değerlerden *çalışkanlık*, *entelektüellik*, *liderlik*, *mücadelecilik* gibi araç değerlere uzanan bir yelpazede çeşitlenmektedir.⁵ Bu değer temsilleri aynı zamanda hem geleneksel ve dini (*babayiğitlik*, *erenlik*, *Müslümanlık*, *dindarlık*) hem de modern (*birincilik*, *entelektüellik*, *liderlik*) ve demokratik (*eşitlik*, *hoşgörü*) içeriklidir. Değerlerin davranışa kılavuzluk ettiği, kişinin kendisini, davranışını, başkalarını değerlendirmesine ve karşılaştırmasına referans işlevi gördüğü gerçeği göz önüne alındığında bu değer temsillerinin aktör ve işlem, süreç eylem temsilleriyle uyumu anlamlıdır.

İmam hatipli olmayan metin yazarları *imam hatiplileri* “darbe kalıntılığı”, “pohpohanma”, “palazlanma”, “çağ dışılık”, “sömürü aracılığı”, “ikiyüzlülük (*ders çıkışında başını açma örneğinde*)”, “zeki olmak” gibi niteliklerle tanımlamaktadırlar. Bu genellenmiş nitelikler, *imam hatiplilerin* kendilerine atfettikleri niteliklerle çok az bir ortaklığa sahip oldukları gibi zımnî olarak derin ve uzlaşmaz bir zıtlık taşımaktadır. Zira bu değerler, *imam hatiplileri* kendilerine atfettikleri değerlerin neredeyse tamamından uzaklıkla özelleştirmektedir.

İmam hatiplilere göre “öteki”nin, “korkaklık”, “namertlik”, “düşüncesizlik”, “kızgınlık”, “ayrımcılık”, “nefret”, “örümcek kafalılık”, “Allahsızlık”, “laikçi”, “Kemalist olmak” gibi nitelikleri vardır. Aktör ve işlem, süreç-eylem temsillerinde olduğu gibi “öteki”ne ilişkin genellenmiş nitelik ve değer temsillerinin de “öteki”nin Allah, din ve imam hatiplerle

⁵ TİMAV tarafından yapılmış bir alan araştırmasında *da imam hatiplilerin* benzer değerlere sahip olduğuna ilişkin bir algıyı gösteren veriler elde edilmiştir (TİMAV, 2012, s. 12)

İlgili tutum ve davranışlarına ilişkin algılamalara dayanan bir bilişin perspektifinde üretildiği, *Allahsızlık, örümcek kafalılık, laikçilik, Kemalizm* gibi nesneleştirmeler içerdiği gözlenmektedir.

İmam hatipli kimliğini paylaşanlara göre “öteki” *imam hatipliyi* “*yobazlık*”, “*bağnazlık*”, “*örümcek kafalılık*”, “*şeriatçılık*”, “*irticacılık*”, “*rejim düşmanlığı*”, “*teröristlik*”, “*ölü yıkayıcılık*”, “*askerlik*”, “*vatan hainliği*” vb. genellenmiş ve olumsuz niteliklerle betimlemekte ve değerlendirmektedir.

2.4. Metaforik Temsiller

İmam hatiplilerin kendilerini tanımlamada kullandıkları metaforik ifadelere bakılırsa onlar, hem *gül*, hem de ona olan *aşkıyla* meşhur *bülbüle* ve açmamış *tomurcuğa* benzemektedirler. Divan edebiyatındaki *aşk* anlatılarında önemli bir yere sahip *gül* ve *bülbül* metaforu *imam hatipli* aktörlerin kendilerine atfettikleri *aşk* değerinin, *tomurcuk* metaforu ise geleceğe olan umudun temsili olsa gerektir. Kimi ifadelerle göre *imam hatipliler altın nesildir*. *Altın nesil* kamu oyunda Gülen Cemaati olarak bilinen gurubun ideal kuşak tanımlamasından ödünç alınmış, Türkiye’de İslamcı guruplar tarafından sık sık dillendirilen nesil arayışı idealine ilişkin bir metafor olarak dikkat çekmektedir. Bu metafor, *imam hatiplilerin* kendilerini tanımlamada kullandıkları temsilleri kapsayıcı bir sosyo-bilişsel anlam yüküne matuftur. *Anadolu erenleri* ise bilindiği üzere Anadolu’nun İslamlaşmasında etkili dini-manevi şahsiyetlerin temsilidir. *Anadolu erenleri* tabiri, *imam hatiplilerin Türkiye’yi diriltme ya da bataklıktan kurtarma* eylem tipinin metaforik temsili olarak dururken, *güneş* onların küresel boyutlu; *dünyayı aydınlatma* eylemlerinin metaforik ifadesi olarak söyleme dökülmektedir.

İmam hatipliler, mezun oldukları liseler için *lokomotif*, *ev*, *yuva*, *ocak*, *kutsal mekân* metaforlarını kullanmaktadırlar. İmam Hatip Liselerini *eğitim lokomotifine* benzetmek onları, Türkiye’deki eğitimin itici veya çekici güç kaynağı olarak ele alan bir bilişin ifadesidir. *Ev*, *yuva* ve *ocak* temsilleri ise bu okulların “ideal aile” vurgusu taşıdıkları anlamına gelir. Bu bağlamda “ideal aile”, izleyicilerine karşılıklı güven, yardımlaşma, güçlerini birleştirme kısaca “bizlik” duygusu aşılama çalışan kolektivitelerin sıklıkla başvurduğu bir model olmakla (Bauman, 2009, s. 53) anlamlıdır. Nitekim bir *imam hatipli* metin yazarının “...*imam hatip liseli olmak dünyanın neresine gidilirse gidilsin, bir başka imam hatipliyle karşılaşıldığında kardeş yakınlığı görmektir.*” ifadesindeki *kardeşlik*, bu kimliğin de bir “ideal aile” vurgusu taşıdığı başka bir göstergesidir. *Kutsal mekân* metaforu, toplumsal düşünce tarihinin en kadim ve köklü ayrımlarından bir olan *dini/kutsal* ile *dünyevi/profan* ayrımının İmam Hatip Liseleri özelinde

temsili olarak okunabilir. Bu metafor aynı zamanda *imam hatiplilerin* kendilerini ve “öteki”ni tanımlamada kullandıkları sosyobilişsel belleğin dini yükünün iz düşümüdür.

İmam hatiplilerin İmam Hatip Liseleriyle ilgili süreçleri tanımlamak üzere kullandıkları en yaygın metafor 28 Şubat metaforudur. Söz konusu metafor, 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan milli güvenlik kurulu kararlarıyla başlayan, siyasi ve toplumsal aynı zamanda İmam Hatip Liseleriyle ilgili bir dizi gelişmelerin temsilidir. 28 Şubat metaforik temsilinin geçtiği ifadelerle bakılırsa aktörü “öteki” olan bu süreç *imam hatipli* kimliği üzerinde derin yaralar açmıştır. *Zemheri ayı, bağ bozumu* vb. de bu süreç için kullanılan diğer metaforlardır. Bu bağlamda 28 Şubat, bellekte kolektif kimlik geçmişinin travmatik acısı, “seçilmiş örselenme”sidir.⁶ Örneklem olarak seçilen metinlerin satır arası bir okuması bu sürecin bir dönem içe kapatsa da şimdinin mağduriyeti güce dönüştürücü; değerli ateşleyicisi; artık yası tutulmayan acısı olarak kabul gördüğünü anlamak için yeterlidir. Anlaşılan “öteki”ni tanımlamada kullanılan bütün temsillerin arka planına ilişkin uygulamaların en görünür örneklerini üretmiş olmakla 28 Şubat süreci *imam hatipliliğe* kolektif kimliğin varoluşsal gereğini (“öteki”ni) hiç olmadığı kadar açık etmiştir. 28 Şubat metaforunun *imam hatipli* olmayanlar tarafından da *imam hatiplinin* mağduriyetini açıklamada kullanıldığı gerçeği göz önüne alındığında bu sürecin aynı zamanda bu kimliğe içeriden olmayan aktörlerin bilişinde sosyal (s)empati alanı açtığı söylenebilir. Bütün bunlar bir kolektivite için ortak bir talihsizliğin, (“bizlik” hissini güçlendirmede) mutlu bir olayın yaklaşımıyla aynı etkiye sahip olduğunun ifadesidir (Durkheim, 2005, s. 469).

İmam hatipli olmadığı anlaşılan bir metin yazarına göre *imam hatipliler* ya da İmam Hatip Liseleri “...*Ata'nın aydınlık Türkiye isteğinin karanlık yüzü...*”dür. *Karanlık yüz*, metaforunda *karanlık* yine toplumsal düşünce tarihinde köklü yer edinmiş *iyi-kötü, pis-temiz* zıtlıklarını kucaklayıcı *karanlık-aydınlık* ayırımına atıfta bulunmaktadır. Bu ayırım günümüz Türk toplumunun belirli bir kesiminin oluşturulmuş sosyobilişsel belleğinin de etkili bir bileşenidir. Bu bellekte *karanlık*, Cumhuriyet Türkiye’sinin modernleşme ve çağdaşlaşma sürecini ve bu sürecin beraberinde gelen bütün gelişme ve değişmelerin ifadesi *aydınlığın* zıddıdır. Metinde geçen *karanlık yüz* metaforu ile *imam hatipliler* *Ata'nın aydınlık Türkiye isteğinden* uzaklıkla özelleştirilmekte, *gerici* ve *çağdışı* ilan edilmektedirler.

⁶ Bir gurubun şiddetli bir ortak kayıpla ve umarsızlık duygusuyla yüzleşmesine, bir başka gurubun kurbanı olmasına ya da paylaşılmış alçalma ve incinme duygularına yol açan bir olayın zihinsel tasarımı. Paylaşılmış, örseleyici bir olayın zihinsel tasarımı, seçilmiş bir örselenme haline geldiğinde olaya ilişkin gerçek öykü, artık özel bir önem taşımaz. Burada temel olan şey, belirtecin görünmeyen gücünün, gurup üyelerini tarih aracılığıyla sürekli bir aynılık duygusuyla bir arada tutmasıdır (Volkan, 2005, s. 67).

İmam hatipli olmayanların *imam hatipliler* ve İmam Hatip Liseleri için kullandıkları diğer metaforlar daha çok İmam Hatip Liseleri-siyaset ilişkisine dairdir. Eski başbakanlardan Necmettin Erbakan’a atfedilen “*İmam Hatip Liseleri bizim arka bahçemizdir.*” sözünden mülhem ve sık kullanılan *arka bahçe* tabiri, *oy deposu*, *siyaset oyuncağı* gibi metaforik temsiller birlikte düşünüldüğünde bunlar, birilerinin gözünde *imam hatipliler* ve İmam Hatip Liselerinin bazı siyasi partilerin besleyici tabanı aynı zamanda onların siyaset aracı olarak ele alındığının yansıması olarak okunabilir. İlgili metinlerin kaba bir okuması İmam Hatip Liselerinin RP ve onun geleneğinden gelen partilerin *oy deposu* olarak görüldüğünü ortaya koysa da bu okulların *CHP tarafından oy avcılığı* amacıyla açıldığı şeklinde görüşler de vardır. Anlaşılan birilerinin gözünde *imam hatiplilik* Türkiye’de siyasetin ve siyasal iktidarın, eğitimi iktidar alanının bir parçası, ideolojik-politik araç olarak gören yüzünün temsidir.⁷

Yazarının *imam hatipli* olmadığı anlaşılan metinlerden birinde geçen “...*şimdiki hükümetin-göbek bağı olduğundan dolayı...*” ifadesinde geçen *göbek bağı*, metaforu mevcut iktidar partisinin de *imam hatipli* kimliğinden besleniyor addedildiği⁸, *kök salma* tabirinin de bu paralelde anlamlı hale geldiği ileri sürülebilir. Gündelik dilde bir yere iyice tutunmak, sağlamlaşmak ve yayılmak anlamında kullanılan *kök salma* metaforunun geçtiği “...*şimdilerde ise her yerde konuşlanmaya ve kök salmaya devam ediyorlar...*” söylemi biraz önce geçen ifadeyle bir arada düşünüldüğünde *göbek bağı*nın *imam hatiplilerin* her yere yayılması, kadrolaşması şeklinde bir sonuç ürettiğini ima etmektedir. Eğer böyle bir güncel algı geniş kesimler tarafından paylaşıyorsa bu, *imam hatipli* kimliğinin 28 Şubat mağduriyeti ile içeriden olmayan aktörlerin bilişinde kazandığı (s)empati alanının antipatiye dönüşme riskini barındırmaktadır.

İmam hatiplilerin “öteki” için kullandıkları metaforik temsillerden eskiye saplanıp, yeniliğe karşı çıkan anlamında *örümcek kafalı* tabiri *imam hatiplilerin* “öteki”nin kendilerine atfettiğini düşündükleri temsillerle örtüşmektedir. Bu örtüşme “öteki”nin bilincinde var olduğu düşünülene kendi diliyle bir tepkidir: “...*asıl örümcek kafalı...*” “öteki”dir. “Öteki”, aynı zamanda I. Dünya Savaşında İngilizlere yardım etmek için toplanan birlikler olan *Anzaklara* benzetilmektedir. *İmam hatipli* metin yazarlarından birine göre “öteki”, “...SSCB'den sonra

⁷ Belirli bir kesimde bu algının varlığı TİMAV’ın daha önce değinilen araştırmasının da verileri arasındadır (TİMAV, 2012, s. 103-104).

⁸ TESEV’in *İmam Hatip Liseleri* araştırmasının AKP’nin iktidara gelmesiyle birlikte İHL’nin durumunun iyileşeceği beklentisinin yaygınlığı yolundaki verisi (Çakır, Bozan Talu, 2004, s. 130) AKP iktidarıyla imam hatiplilik arasında bir beklenti-temsil ilişkisi kuran algı ve değerlendirmelerin altını doldurmaktadır.

İslam çevresi hedef olunca Türkiye’de de başörtüsünden Kur’an kurslarına, askeriye imam hatip liselerine kadar çoğu konuda kavga çıkartmaya bahane arayan bugün emperyalist güçlerin savaşını Anzaklar gibi üstlenen kesimler...”dir.

Ötekini tanımlamada kullanılan metaforik temsillerden biri olan *şal görmüş İspanyol boğası* tabiri Cemil Meriç’in, “...Kızıl şal görmüş İspanyol boğası gibi, her düşünceye ve her düşünene saldırmak. Bu canım memleket, bu yüzden bir cüzzamlılar ülkesidir...” (Meriç, 1964) ifadelerinden ödünç alınmış gibidir. Buna göre “öteki” sırf *imam hatipli, dindar, başörtülü* olduğu için şuarsuzca saldırandır. Bir diğer “öteki” temsili olarak *60 kuşağı*, herhalde 1960’lı yılların ikinci yarısında tüm dünyada yaşanan gençlik hareketlerinden etkilenmiş, Türkiye’de daha çok Deniz Gezmiş, Mahir Çayan gibi önderler liderliğinde oluşmuş Marksist, devrimci hareket olarak bilinen 68 kuşağını ima etmektedir. Bu metaforun geçtiği ifadeye göre “Türkiye’nin kritik kurumlarında/medyasında köşe kapan 60 kuşağının yaşları gereği girdikleri andropoz sendromu nedeniyle imam hatipliler harcanmışlar/harcanmaktadırlar.” İki temsil birlikte düşünüldüğünde şuarsuz ve sendromlu bir “öteki” profili ortaya çıkmaktadır.

Aktör, işlem, süreç-eylem, değer temsilleriyle ilgili yorumlarımızda yer yer demir atma, nesneleştirme örneği olarak değinilen metaforik temsiller, metinlerin bilişsel arka planını anlamada oldukları kadar söylemlerin ve *imam hatipli* kimliğinin sosyal bağlamını anlamada da kullanışlı olmuşlardır. Nihayetinde Türk toplumunun tarihsel, sosyal ve siyasi-politik, entellektüel anlam dünyası içerisinde yetişmiş ve bu konu ile biraz ilgili hemen herkesin bu temsillerden hareketle hem ilgili söylemler hem de sosyal bağlam üzerine söyleyeceklerinin az çok birbirine benzeyeceği şüphesizdir.

Sonuç

Konuyu ele alış tarzımız, kullandığımız yöntem ve uygulama biçimimiz bizi yanıltmıyorsa *imam hatipli* kimliği, ilgili tarihi, sosyokültürel, dini ve siyasal değerler, ulusal, uluslararası uygulamalar ve süreçler tarafından şekillenmiş bir toplumsal bağlamda kurulmuştur denebilir. Bu bağlamdan beslenen bir kolektif belleğin koordinatları içerisinde *imam hatipli* kimliği paylaşmakta, algılanmakta ve sosyal ilişki ve etkileşimle; müzakere yoluyla söylem düzeyinde yeniden üretilmektedir.

Bu çalışmadan hareketle, içeriden görünümü itibariyle *imam hatiplilik* bireysel, insani, ruhi, ahlaki, dinî ve sosyal içerikli, hem geleneksel ve dini, hem de modern ve demokratik değerlere sahip; bilişsel, manevi, dini ve sosyal açıdan güçlü, idealist ve aktif; bireysel, ulusal

hatta küresel amaç ve içerikli eylem tarzları sergileyen ancak yaralı kimliktir. İçeriden görünümü itibariyle yüceltilen ve özellikle “*ayrı bir ruhtur*” vb. tanımlarda geçen tarih boyunca niteliği tartışmalı ve belirsiz kalmış “ruh” kavramı ölçüsünde ele avuca gelmez derecede soyutlanan ben merkezli bu kimlik dışarının gözünde zaman zaman empati kurulan ve beğenilen ancak genel itibariyle yerilen, eleştirilen konumundadır.

İmam hatipli kimliğinin “öteki”si, İmam Hatip Liselerine, dine, başörtüsüne ve ülkeye karşı olarak algılanan; yorumlanan uygulamaları ve bu uygulamaların *imam hatipli* dünyasında oluş(turul)muş zihinsel tasarımlar çerçevesinde inşa edilmiştir. İçeriden bakışla yüceltilen *imam hatipli* kimliği *imam hatipliye* göre “öteki”nin gözünde nefret edilen, “itilen, kakılan”dır. İten, kakan “öteki” aynı zamanda kötüdür ve onun yaşattığı ortak talihsizlik, örseleme birleştirici/kurucu unsurlardan biridir. Aslında içeriden yapılan bakışla yüceltme de “öteki”ne ve onun olumsuz bakışına söylem düzeyinde bir tepkidir. Bu bağlamda *imam hatipli* kimliği yerilme ya da yerildiğini hissetmeye karşı yüceltme salınımında yükselmektedir. Bu yüceltmenin abartılı hali de dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu iddiamızın altını ne ölçüde doldurur bilinmez ama bu çalışmadan elde ettiğimiz ve *imam hatiplilerin* kendilerini tanımladıkları ifadelerin bir kısmında “İmam Hatip Lisesi mezunları” yerine “X okulu mezunları”, ifadesini koyarak çoğunluğu İmam Hatip Lisesi mezunu bir gurup öğrenciye okutup söz konusu ifadeleri değerlendirmelerini istedik. Birbirinden farklı yorumlar ortaya çıkmış olmakla birlikte en müşterek yorumlardan biri, “X Okulu mezunları kendilerini dev aynasında görüyorlar.” şeklindeydi.

Kaynaklar

- Assman, J. (1995). “Collective Memory and Cultural Identity”, *New German Critique*, 65, 125-133
- Bauman, Z. (2009). *Sosyolojik Düşünmek*. A. Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Brubaker, R. ve Frederick, Cr. (2000). “Beyond Identity”. *Theory and Society*, 29,1-47.
- Cerulo, K. E. (1997). “Identity Construction: New Issues, New Directions”. *Annual Reviews Sociology*, 23, 385-409.
- Cirhingirolu, F. G., Aktaş, V. ve Bengi Ö. Özkan. (2006). “ Sosyal Temsil Kuramına Genel Bir Bakış”, *CÜSBD*, 30(2), 163-174.
- Çakı, R., Bozan, İ. ve Balkan Talu (2004). *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*. İstanbul: TESEV Yayınları
- Çiftçi, A. (2003). *Nasıl Bir Sosyal Bilim*. Ankara: Kitabiyat Yayınları.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. (çev. F. Aydın). İstanbul: Ataç Yayınları.

- Duveen, G. ve Lloyd, B. (1990). *Social Representations and the Development of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.
- <http://nedir.antoloji.com/imam-hatip-liseleri/sayfa-1/>, 30.09.2013.
- <http://www.ihlsozluk.com/#660%26sayfa%3D8%26rval%3D99457>, 25.09.2013.
- Koller, V. (2012). "How to Analyse Colledtive Identity in Discourse-Textual and Contextual Parameters". *CADAAD*, 5(2), 19-38.
- Melucci, A. (1995). "The Process of Collective Identity". In H. Johnston, B. Klandermans (Eds.). *Social Movements and Culture* (s 41). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Meriç, C. (1964). "Hürriyet", *Jurnal*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moscovici, S. (1984). "The Phenomenon of Social Representations", In R. Farr, S. Moscovici (Eds.). *Social Representations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, V., ve N. E. Whittier (1992), "Collective identity in social movement communities: Lesbian feminist mobilization." In A. D. Morris and C. M. Mueller (eds.), *Frontiers in Social Movement Theory* (s. 104-130). New Haven, CT: Yale University Press.
- TİMAV. (2012). *Türkiye'de İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatpliler Algısı*. İstanbul: TİMAV Yayınları.
- Turner, J. C. (1975). "Social Comparison and Social Identity: Some Prospects for Intergroup Behaviour". *European Journal of Social Psychology*, 5, 5-34.
- Volkan, V. D. (2005). *Körü Körüne İnanç: Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Guruplar ve Liderleri*. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Wagner, W., Gerard Duveen, Robert Farr and etc. (1999). "Theory and Method of Social Representations". *Asian Journal of Social Pyschology*, 2, 95-125.